

До спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.06
у Національному університеті
«Одеська юридична академія»

65009, м. Одеса, вул.
Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК ОПОНЕНТА

начальника управління адміністративної юрисдикції Департаменту охорони
державного кордону Адміністрації Державної прикордонної служби України
доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України

КУРИЛЮКА Юрія Богдановича

на дисертацію КОЛОДІНА Дениса Олексійовича на тему
«КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ В УКРАЇНІ»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Ступінь актуальності обраної теми. На підставі вивчення дисертації,
реферату дисертації та публікацій Колодіна Д. О., слід зазначити таке.

Громадянські права, у тому числі свободи та політичні права, до яких
насамперед належить право голосу, належать до фундаментальних прав
людини і громадянина, що підтверджується розміщенням їх у першому
поколінні прав людини в концепції Карела Васака¹. Політичні права, а точніше,
виборчі права людини та громадянина, відіграють фундаментальну роль у
системах демократичних держав, становлячи їх конституційну основу, що
наділяє громадян правом при обранні кандидатів до органів державної влади та

¹ Карел Васак – французький юрист, чех за походженням, у 1969–1980 роках генеральний секретар Міжнародного інституту прав людини в Страсбурзі, обіймав посаду директора департаменту ЮНЕСКО з прав людини та миру.

органів місцевого самоврядування, що регламентуються Конституцією та іншими правовими нормами.

Фундаментальна важливість виборів у демократичній правовій державі, а також захист осіб для належного здійснення їхніх прав, що впливають із виборчого законодавства, проявляється в криміналізації поведінки, яка може загрожувати належному проведенню всіх виборів і референдуму. Чинність відповідних правових норм, спрямованих на захист належного проведення виборів і референдумів, видається фундаментальною з точки зору належно функціонуючої демократичної держави. Провідною функцією кримінального права, безсумнівно, є охоронна функція, що відповідає основним завданням, покладеним на кримінальне право та полягають в охороні відповідних суспільних відносин. Немає сумніву, що права людини, особливо виборчі права, незалежно від їхнього характеру в демократичній державі, є вищими цінностями, які повинні підлягати особливому та посиленому правовому захисту, що є актуальним при будь-якій демократичній державі, оскільки правила, встановлені державою під час виборчого процесу та референдуму, повинні охоронятися нею з метою належної регламентації правового життя суспільства та правових відносин у ньому. Це є очевидним тому, що держава і процеси, що відбуваються у ній, мають становити собою впорядковану і стійку структуру, здатну до самозбереження та розвитку відповідно до тенденцій і закономірностей суспільного розвитку. Тільки чітке дотримання й охорона законів, прав і свобод людини здатні забезпечити якісний розвиток суспільства в цілому та окремих осіб, дозволити реалізовувати потенціал цього товариства для досягнення і забезпечення цілей такого розвитку. Діяльність щодо кримінально-правової охорони народного волевиявлення при цьому є невід'ємною частиною та неодмінною умовою забезпечення дотримання прав і свобод людини, відновлення їх у разі порушення, максимально можливою нейтралізації або усунення негативних наслідків, що виникають в результаті порушень виборчого законодавства.

Тому, в умовах пошуку ефективних механізмів правозастосування та оптимальної моделі забезпечення національної безпеки від внутрішніх і зовнішніх загроз, особливої актуальності набуває комплексне дослідження проблеми кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Робота, подана для захисту Д. О. Колодіним, характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структурно дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, нерозривно змістовно пов'язаних між собою, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обрана структура є доволі нетрадиційною для кримінально-правових досліджень, проте повністю відповідає його цілям і задачам, дає змогу послідовно розглянути усі основні проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджуються також критичним аналізом наявних літературних джерел загальнотеоретичного, юридичного, методологічного, філософського спрямувань з проблем, пов'язаних з правовим регулюванням діяльності органів охорони правопорядку щодо запобігання організованим злочинності в Україні. Список літератури містить 386 джерел, посилання на які дало змогу більш глибоко розглянути досліджувану проблематику. Емпірична база дослідження також ґрунтується на статистичних результатах правоохоронних органів щодо стану й динаміки кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян в Україні, а також вивчення 250 рішень вітчизняних судів різних інстанцій та інтерв'ювання 250 респондентів.

Високий ступінь вірогідності й наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів. Цінність творчого пошуку дисертанта полягає, зокрема, у тому, що дисертаційна робота виконана на підставі аналізу наукових праць фахівців у галузі адміністративного, кримінального та конституційного права, кримінології, загальної теорії та історії держави і права, державного

управління, політології, зарубіжних науковців, а також напрацювань у досліджуваній сфері в зарубіжних країнах і в Україні.

Задачі, об'єкт і предмет дослідження визначені досить чітко, результати дослідження в цілому характеризуються новизною. Для досягнення поставленої мети Д. О. Колодін узагальнив сучасний стан і методологічні аспекти дослідження, визначив загальний підхід до розуміння кримінально-правової охорони, наклавши її на проблему виборчих прав громадян для визначення кримінально-правового змісту народного волевиявлення, визначив криміноутворюючі ознаки кримінальних правопорушень у цій сфері та здійснив класифікацію цих правопорушень, охарактеризував родовий і безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення, а також розкрив проблему диференціації та індивідуалізації відповідальності як методу кримінально-правової політики України.

Результати проведеного автором наукового дослідження загалом дали змогу здобувачу вирішити окреслену проблему, яка в цілому полягає у формуванні концептуальних засад кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні, а також розроблені рекомендації щодо удосконалення законодавства про відповідальність за посягання на нього з метою уніфікації та підвищення ефективності правовозастосовної практики.

Усе вищенаведене свідчить про високий рівень обізнаності дисертанта у питаннях, які стосуються досліджуваної проблеми, та забезпечує належний рівень обґрунтованості зроблених висновків.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Дисертація за характером і змістом досліджених питань є комплексною і системною науково-дослідною працею, що присвячена розробці концептуальних підходів щодо кримінально-правової охорони народного волевиявлення, а також визначенню шляхів розв'язання актуальних теоретичних, законодавчих і практичних питань. На підставі проведеного

дослідження автором сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані та важливих для правозастосовної діяльності.

Автором, зокрема, вперше сформовано авторську модель концепції родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених статтями 157–160 чинного КК України, як народного волевиявлення та доведено необхідність його диференціації на рівні окремого розділу Особливої частини, а також розкрито особливості та ознаки кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення.

Теоретично важливими є формулювання авторського поняття народного волевиявлення крізь призму об'єкта кримінально-правової охорони як сукупності однорідних суспільних відносин з формування виборних органів і посадових осіб публічної влади, відкликання представників виборних органів чи посадових осіб публічної влади за народною ініціативою, а також прийняття загальнообов'язкових рішень з питань державного та місцевого значення.

Спираючись на існуючі доктринальні підходи щодо формування кримінально-правової політики, основних її засад і складових елементів дисертант справедливо наводить додаткові аргументи, що стають підґрунтям для розуміння диференціації та індивідуалізації, як самостійних методів здійснення кримінально-правової політики держави. Потребують уваги деякі пропозиції автора щодо внесення змін до вітчизняного законодавства у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення.

Усі зазначені положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни і, без сумніву, є певним внеском у вітчизняну науку кримінального права.

Основні положення та висновки дослідження викладено автором у двадцяти двох наукових виданнях України, п'яти наукових виданнях, що індексуються у наукометричній базі Scopus та/або Web of Science. Статті, що видані на території держави-агресора відсутні.

Зміст реферату відповідає змісту дисертації та встановленим вимогам, а також адекватно і стисло відображає положення щодо кожного із структурних

елементів дисертаційного дослідження (вступу, основної частини, висновків, списку опублікованих праць, анотацій).

Як і в будь-якій іншій праці такого характеру, окремі *положення дисертації є дискусійними та викликають певні зауваження*, що потребують додаткової аргументації.

1. У вступній частині дисертант зазначає, що *«Метою роботи є формування концептуальних засад, тобто ..., розробка рекомендацій щодо удосконалення законодавства з протидії кримінально-протиправним посяганням на нього та уніфікації правозастосовної практики»* (С. 9). Виходячи з цієї мети у висновку автором сформульовано відповідний аналогічний результат проведеного дослідження (С. 354).

Хоча наведені дисертантом положення в цілому вірно окреслюють спрямованість його наукового пошуку, однак вживання словосполучення *«формування засад»* розкриває не саму мету, а певний процес, підхід чи метод досягнення відповідного результату – розв'язання проблеми.

2. Дисертаційне дослідження містить у собі доволі незрозумілі, навіть суперечливі, підходи автора щодо розуміння ключових для роботи понять.

Передусім звертає на себе увагу формулювання авторського розуміння базового для дисертації поняття щодо галузевого (*«профільного»* в розумінні дисертанта) законодавства. Зокрема, автор справедливо відзначає, що кваліфікуючою ознакою посягань на народне волевиявлення, що характеризують об'єктивну сторону цих діянь, є суспільно-небезпечні наслідки, поняття яких міститься у профільному виборчому та референдумному законодавстві (С. 254).

Загалом здобувач таке формулювання як *«виборче та референдумне законодавство»* застосовує найбільше (С. 6, 58, 177, 180 та ін.), проте на сторінках дисертації зустрічаються авторські позиції, які містять дещо інші конструкції, такі як: *«виборче законодавство»* (С. 57, 79, 200 та ін.), *«законодавства про вибори та референдум»* (С. 33), *«виборче законодавство та законодавство про референдум»* (С. 203) тощо.

Точність й однозначність у використанні термінології, пов'язаної із перешкоджанням кримінальним правопорушенням, є одним із важливих завдань кримінально-правової та кримінологічної науки, а тому наведена термінологічна неоднозначність потребує додаткових пояснень і визначення позиції, якої дотримується автор.

3. У підрозділі 2.2 здобувачем здійснено авторську класифікацію кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення за двома критеріями: (1) за їх видовим об'єктом і (2) за часом їх вчинення.

Загалом не заперечуючи щодо зазначеного підходу, слід звернути увагу на те, що запропонована класифікація за першим з наведених критеріїв – видовим об'єктом, змістовно повністю співпадає з трьома, визначеними Д. О. Колодіним групами тотожних суспільних відносин, але розкритих вже як складових родового об'єкту. Автору варто пояснити таку неузгодженість.

4. Д. О. Колодін значну увагу (і це є слушним) приділив проблемі удосконалення чинного законодавства України та запропонував низку законодавчих новацій.

Не вступаючи у дискусію щодо доцільності внесення низки запропонованих дисертантом змін, вважаю надто перебільшеним і досить дискусійним позицію автора щодо передбачення у Кримінальному кодексі України такого виду додаткового покарання як «позбавлення виборчого або референдумного права». На думку здобувача така пропозиція не суперечить ані Конституції України, ані практиці ЄСПЛ, оскільки переслідує цілком законну мету і є повністю співрозмірним з характером та ступенем тяжкості діянь, що заподіюють істотну шкоду народному волевиявленню і вчиняються шляхом зловживання виборчими або референдумним правами (С. 323).

Мною вже зазначалося, що виборче право є фундаментальним. Принцип рівного виборчого права – один з основних принципів виборчого права, закріпленого у статті 71 Конституції України і повторений у статтях 76, 103, 136 та 141 Конституції стосовно конкретних типів виборів. Принцип рівного виборчого права належить до фундаментальних міжнародних виборчих

стандартів, що містяться в базових міжнародних договорах, присвячених правам людини, і є, отже, обов'язковим для держав, які ратифікували відповідні договори. Статтею 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визначено, що кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, і без необґрунтованих обмежень право і можливість: (а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників; (б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців.

Звісно, що держави, які ратифікували цей міжнародно-правовий акт можуть і мають право відступити від цих положень, але для цього мають бути обґрунтовані особливі підстави. Якщо вести мову саме про Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, то ним передбачається, що *під час «надзвичайного становища в державі» при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.*

Схожі підстави передбачені в усіх міжнародно-правових актах, що стосуються прав і свобод людини. При цьому, використовуючи право відступу, держава повинна негайно інформувати інші держави, що беруть участь у цьому договорі, за посередництвом Генерального секретаря ООН про положення, від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення. Має бути також зроблено повідомлення через того ж посередника про дату, коли держава припинить такий відступ.

На моє переконання, запропонована пропозиція свідчить про те, що дисертант є прихильником створення так званої «поліцейської» держави та

зарегульованості. Позбавлення виборчого права, на моє глибоке переконання, може мати місце саме зараз – під час дії воєнного стану. Під час же мирного часу – це «перебір» та не може бути підтримане, чим би це не обґрунтовувалося, а аргумент про те, що судами вже нібито застосовується такий вид покарання – є перекручуванням і певною маніпуляцією. Питання позбавлення права обіймати певні посади не може бути розцінено повноцінним позбавленням виборчого права.

Однак, зазначені вище зауваження носять рекомендаційний та дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а також можуть бути враховані її автором у майбутніх наукових дослідженнях.

На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація **Колодіна Дениса Олексійовича** на тему *«Концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні»*:

- **відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.08** – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право;

- **є завершеною, самостійною кваліфікованою науковою працею**, яка характеризується єдністю змісту, містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати у галузі кримінології, що мають загальнонаціональне значення та розв'язують важливу теоретико-прикладну проблему кримінально-правової охорони народного волевиявлення;

- **відповідає вимогам, встановлених Порядком** присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженим постановою Кабміну від 17.11.2021 № 1197, **Порядком** підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабміну від 23.03.2016 № 261, а також **Вимогами** до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН від 12.01.2017 № 40, та **Положенням** про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук, затвердженим наказом МОН від 13.12.2021 № 1359;

– дисертант – Колодін Денис Олексійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент –

Начальник управління адміністративної юрисдикції
Департаменту охорони державного кордону
Адміністрації Держприкордонслужби України,
заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор
«19» березня 2025 року

Юрій КУРИЛЮК

